

пред'являються до психологів, а також специфікою діяльності органів внутрішніх справ.

Проведене дослідження дозволило нам побачити, що серед якостей психологів ОВС поряд з такими якостями, як підвищена чутливість, товариськість, доброзичливість, виражені якості, що відбивають вплив специфіки діяльності ОВС.

Надійшла до редколегії 14.10.04

С.Ю. Лебедєва

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СНАЙПЕРСЬКИХ ГРУП СПЕЦПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ

З усної настанови снайперові: «... бажання снайпера – не вбивати, бажання снайпера – виконати завдання. Якщо в снайпера з'являється патологічне бажання вбивати – це вже не снайпер, це професійний убивця» .

Питання психологічного забезпечення діяльності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ України набуло сьогодні особливої актуальності. Діяльність фахівців вказаних підрозділів пов'язана з високим ступенем ризику, небезпекою для життя і здоров'я, усвідомленою високою відповідальністю за результати виконання службово-бойових завдань.

Найбільш характерно специфіка їх діяльності виявляється при виконанні бойових завдань, проведенні контртерористичних операцій (на сьогодні ця проблема гостро стоїть в Росії, але ми теж не застраховані від цього і тому повинні бути готові до всього), де загроза для життя та здоров'я присутня постійно. Це позначається на психічному і соматичному стані фахівців, може викликати різні небажані реакції – від підвищеного тривожного стану до розвитку неврозів та негативних психічних станів.

Не менш важливою проблемою є ефективність виконання службово-бойових завдань у різних умовах. Тільки повна мобілізація фахівців, розкриття їх потенційних можливостей може бути запорукою успіху їх професійної діяльності в обстановці невизначеності.

У зв'язку з цим, результати дослідження різних форм, методів і технологій професійно-психологічної підготовки фахівців снайперських груп до дій в різних умовах, особливості професійної діяльності в обстановці впливу чинників екстремальності є актуальними і практично важливими для вдосконалення системи підготовки і підтримки боєздатності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України.

Зазначене свідчить, що сьогодні перед кадровими підрозділами МВС України гостро стоїть питання щодо якісного забезпечення професійно-психологічної підготовки персоналу ОВС. Під професійно-психологічною підготовкою працівника міліції ми розуміємо його готовність діяти відповідно до устояної системи моральних еталонів у різноманітних ситуаціях взаємодії з мінімальними втратами для здоров'я. Формування такої готовності – це завдання належної виховної, психологічної та спеціальної підготовки. Питання всебічної комплексної підготовки співробітників спе-

ціальних підрозділів МВС України залежать від цілого комплексу чинників. Найбільш важливим з них є загальнодержавна доктрина із чітким визначенням основних стратегічних напрямів і найбільш важливим і конкретним закріпленням кроків по реалізації цих напрямів на даному етапі розвитку держави. Велике значення має і законодавча база, що дозволяє здійснювати відповідну спеціальну діяльність і що визначає повноваження і відповідальність учасників, поліпшення організаційно-кадрової структури відповідних відомчих і міжвідомчих утворень, покликаних протидіяти соціально-небезпечним явищам.

Питання підготовки працівників спецпідрозділів безпосередньо пов'язані з питаннями професійної ідеології і побудови соціальних моделей фахівців відповідного профілю. Необхідно враховувати всі виділені загальнодержавною доктриною чинники, а також середню швидкість зміни кон'юнктури злочинної активності в регіоні і державі на даному відрізьку часу. Загальновідомо, що будь-яка, навіть найконсервативніша держава, кожні 3 – 5 років зазнає більш менш м'які або жорсткі зміни в своїй інфраструктурі, що не може не позначитися на загальній ситуації в суспільстві. Динамічніші держави, особливо в періоди розпаду, об'єднання, реформування, міняють свої характеристики набагато швидше. Таким чином, ми маємо ситуацію, коли потенційні супротивники можуть використовувати зміни в соціальній структурі суспільства ефективніше, ніж та частина суспільства, яка покликана це суспільство захищати. У результаті аналізу виходить картина протистояння «вільного художника» і «ремісника», затиснутого в лещатах цехових законів, що часто строго регламентують всі питання діяльності і що не допускають відступу від статутних норм. Невраховання вказаних особливостей і, як наслідок, недостатньо ефективна професійно-психологічна робота з фахівцями снайперських груп як складових частин будь-якого спецпідрозділу у екстремальній ситуації може призвести до трагедії. Історія спецоперацій знає безліч таких випадків. Приведемо найбільш характерні з них.

Перший відбувся під час проведення літніх Олімпійських ігор 1972 р. у Мюнхені (ФРН), який потряс людей усієї планети. Порушивши заповідь миру у дні проведення Олімпійських ігор, терористи захопили дев'ять заручників – членів збірної команди Ізраїлю та стали вимагати літак для вильоту в одну із країн Близького Сходу. Німецька поліція заявила, що їх умови прийняті. Але в аеропорту злочинців з заручниками очікували снайпери. При проведенні силової спецоперації фахівці снайперських груп не змогли виконати завдання в силу особистісних якостей. Наслідком цього стала загибель 5 злочинців, одного поліцейського, усіх 9 заручників та поранення пілота гелікоптеру та трьох працівників поліції. Цей хрестоматійний факт увійшов у підручники під назвою «мюнхенська м'ясорубка».

Другий епізод трапився у грудні 1988 р. в колишньому СРСР. Сім'я Овечкіних, більша частина якої входила до популярного вокально-інструментального ансамблю, захопила під загрозою вибуху пасажирський лайнер, який виконував рейс за маршрутом Іркутськ – Курган – Ленінград. Вони зажадали змінити курс та летіти до Лондону. Була досягнута «домо-

вленість», за якою літак проведе дозаправлення у Хельсінки. Але на вимогу правоохоронних органів екіпаж посадив літак під Выборгом, де його вже очікувала група захвату. Слабка морально-психологічна та професійна підготовка фахівців снайперських груп та груп захвату призвела до того, що під час штурму літака Овечкіни привели у дію вибуховий пристрій. У результаті загинули 3 пасажери, 5 членів сім'ї; п'ятеро пасажирів отримали поранення, літак повністю згорів.

Снайпери – індивідуалісти, яким властива зовсім особлива, відмінна від інших манера поведінки й стрільби. Для того, щоб стати снайпером спецпідрозділу МВС України, треба відповідати таким вимогам: людина повинна любити стріляти, робити це без страху й насильства над собою; бажання стати снайпером; психологічна готовність до того, що в майбутньому він повинен зробити вирішальний постріл.

Снайпер – єдина людина в команді, тобто групі захоплення, що може не виконати наказ командира здійснити ліквідацію. Причина в тому, що тільки він може повною мірою оцінити обстановку, що міняється щосекунди: злочинець може повністю прикритися «живим щитом», застрахуватися за принципом «мертвої руки» тобто тримати зведену гранату, що вибухне, якщо терорист буде вбитий. І тоді саме снайпер відповідає за невиконання завдання. Якщо за його вини відбудеться провал групи, він зазнає покарання згідно з законом, як за посадовий злочин.

Для того, щоб уникнути, або звести до мінімуму суб'єктивізм у оцінці снайпером ситуації, що склалася, сьогодні у МВС України розробили та вводять у практику технічне нововведення – спеціальну телекамеру поруч із прицілом. Телесигнал буде надходити на командний пункт, і керівник операції буде бачити те, що бачить снайпер. Це так називана телевізійна система снайперського контролю (ТССК-3).

У Києві 1999 р., вперше в Україні був випуск перших, вимуштруваних майстрів своєї справи – снайперів (з 250 чоловік до закінчення навчання дійшли лише 4). Для цього був проведений спецкурс, після якого співробітники здавали іспити: у повному бойовому викладенні (рюкзак десантника, СГД, бронезилет, розвантажувальний жилет й інше екіпірування) вагою в 12-15 кілограмів їм спочатку потрібно було здійснити марш-кидок на 5,5 кілометра, а потім з ходу займати позиції на стрільбищі й, уклавшись у відведений час, виконати кілька вправ зі снайперської гвинтівки. Тоді вперше в історії незалежної України підготували снайперів для штурмової групи спецпідрозділу МВС – вони йдуть за групою й ведуть точковий прицільний вогонь по злочинцях. Адже «штурмовики» ведуть стрільбу на дуже коротких дистанціях, і якщо зловмисник добре вкрився й група не може підійти, своє слово повинен сказати снайпер – знищити злочинця, або навіть вибити кулею зброю. Крім того, він може здалеку вибити пострілом замок, засувку на вікні й інші дрібні об'єкти. Одне з головних завдань фахівця-снайпера – ліквідація озброєних терористів, що використовують вибухові пристрої. Якщо штурмова група вривається, то злочинець, як правило, устигає пустити в хід кельну машину. Тому перед узяттям «негідника» снайпер повинен підстрахувати своїх колег.

Відмінність снайперів у міліції від їх колег у інших силових структурах полягає у тому, що вони – професіонали, які повинні увесь час підтримувати своє реноме. Снайпери міліції мають справу із заручниками й отут рівень повинен бути на дві голови вище. Тим більше, що відповідальність людини, що присвятила себе охороні правопорядку, більша ніж відповідальність будь-кого. І якщо побачать, що снайпер психологічно зламався, втратив колишню форму, від його послуг безумовно відмовляться.

Аналіз дій спеціальних підрозділів провідних країн світу підтверджує, що оригінальні і ефективні рішення і моделі підготовки співробітників у більшості своїй пов'язані з періодами активного розвитку держави: наявністю сильної політичної волі в керівних структурах країни і служб або значної і соціально відчутної безпеки. З поступовим переходом до більш розміреного ритму наростає ефект інертності, і робота проводиться по сталому на той період часу шаблону з більш менш значущими змінами. Все це зрештою призводить до поступового зниження «чутливості» спецслужб до поступово наростаючих змін. Коли ж сума цих змін досягає критичної величини і відбувається чергова ломка сталого стереотипу, необхідно докладати несумірно великих зусиль для негайного виправлення ситуації. І так продовжується нескінченно довго.

Враховуючи вищевикладене, ми пропонуємо в процесі постійної або періодичної професійно-психологічної підготовки застосовувати методика «миттєвого занурення» , ставлячи співробітника в умови необхідності практично миттєвого рішення цілого комплексу пропонованих йому проблем аналітичного, оперативного, організаційного, бойового характеру. Така методика дозволяє провести зустрічне тестування співробітника по досить великій кількості критеріїв не в умовах відриву від реальності дії, а безпосередньо в змодельованій або узятій з реальності ситуації. Поступово співробітники починають діяти самостійно в рамках визначеної для них компетенції і ясніше представляють свої дійсні можливості при реалізації тих або інших завдань.

Таким чином, на нашу думку, тільки всебічна, випереджаюча і багатогранна професійно-психологічна підготовка фахівців снайперських груп спецпідрозділів МВС України була й буде одним з найважливіших компонентів активної протидії тероризму і особливо небезпечним злочинам, разом з іншими компонентами загальнодержавної комплексної системи.

Надійшла до редколегії 29.10.04

Н.Е. Милорадова

ЗАСТОСУВАННЯ НАОЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ СЛІДЧИХ (НА ПРИКЛАДІ МОДЕЛІ ДОПУСТИМОСТІ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ)

При вивченні проблеми застосування психологічних методів впливу в слідчій практиці особливо гостро стає питання про розмежування дозволеності та критеріїв допустимості психологічного впливу на особистість.